

Крошка С.А. Історико-теоретичний аналіз відношення суспільства до осіб з особливими потребами / Крошка С.А. / Система надання освіти дітям з особливими потребами в умовах сучасного навчального закладу : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Лисичанськ 14 грудня 2016 року). – Лисичанськ : ВП «ЛПК ЛНУ» – Лисичанськ : ФОП Пронькіна К.В. – 2016. – С.66-69.

Анотація. У статті розкрито історичний розвиток взаємодії особи з інвалідністю та суспільства – їх навчання, працевлаштування, вирішення питань спадкоємності нащадка з порушеннями психофізичного розвитку.

Ключові слова: особливі потреби, здоров'я, реабілітація.

ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВІДНОШЕННЯ СУСПІЛЬСТВА ДО ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Крошка С.А.

Питання відновлення здоров'я та соціальної адаптації осіб з обмеженнями життєдіяльності виникли у людства з моменту усвідомлення проблеми конфлікту між стійкими вадами здоров'я та активною участю людини у соціальному житті. З найдавніших часів первіснообщинних форм соціального устрою члени роду усвідомлювали, що обмеження життєдіяльності, які виникають через хворобу, каліцтво чи ускладнені пологи, не є особистою проблемою їх нещасних одноплемінників, а питанням виживання та подальшого функціонування усього племені – тобто, проблемою соціально-економічною. За таких умов взаємодія особи з інвалідністю та суспільства – їх навчання, працевлаштування, вирішення питань спадкоємності нащадка з порушеннями психофізичного розвитку тощо були необхідними й всі ці явища, врешті-решт, є елементами реабілітування [2].

Реабілітація – система медико-педагогічних заходів, спрямованих на включення аномальної дитини в соціальне середовище, залучення до суспільного життя і праці на рівні його можливостей. Реабілітація здійснюється за допомогою медичних засобів, спрямованих на усунення або пом'якшення дефектів розвитку, а також спеціального навчання, виховання й професійної підготовки.

У різні історичні епохи ця проблема розв'язувалася членами громад та їх лідерами по-різному, але так чи інакше її пов'язують з питанням реабілітування особи з інвалідністю, у якій би примітивній чи розвинутій формі це реабілітування не здійснювалося. Проте, її онтологічні засади, структура явищ і процесів багато у чому пов'язуються із освітньою реальністю. Характерним для сучасного періоду є розуміння дитини як найвищої цінності й необхідності створення умов для її особистісного становлення та соціалізації, проте історико-теоретичний аналіз образу дитини в культурі й масовій свідомості свідчить про різні стилі відношення у суспільстві та сім'ї до дітей.

У дослідженнях Н.В. Гавриш історико-культурного аспекту дається огляд змінної позиції відношення людства до дітей й дитинства в цілому, яка засвідчує, що на кожному з історичних етапів розвитку суспільство намагалося знаходити відповідні часу способи взаємодії з дітьми, форми співпраці, створювати умови, визначати найбільш ефективні засоби впливу на їхній розвиток [1]. Сьогодні образ дитини має принаймні два виміри: якою вона повинна бути від природи – від Бога і якою повинна стати в результаті навчання, виховання та інших соціалізуючих впливів.

Для первинного суспільства нормою було подвійне ставлення до дітей. Розповсюдженим був інфантицид – убивство дітей. Убивали немовлят, яких уважали фізично або психічно неповноцінними. Тоді важливим був матеріальний фактор, можливість сім'ї забезпечити життя дитини, а коли батьки не могли прогодувати дитину, вони її вбивали. Тільки в кінці IV ст. н.е. дітовбивство стало розцінюватися законом як убивство. У середні віки, як і в античні, становище дітей залишалося тяжким. Переважали такі стилі ставлення до дитини, як «відчуження» і «амбівалентність». При стилі відчуженого ставлення до дитини вже визнається наявність у дитини душі. Практикується виховання в чужій родині, у монастирі.

За «амбівалентного стилю» (XIV-XVII ст.) дитина допускається до емоційного життя батьків, її починають оточувати увагою, але в самотійному духовному існуванні відмовляють. Ціла низка причин ускладнювала формування стійкого позитивного ставлення до дітей, серед яких

народжуваність і смертність були високими. Фаталізм та смиренність за цих умов були природними, а байдужість, з якою батьки ставилися до смерті своїх дітей, була проявом психологічного захисту, реакцією на те, що відбувалося занадто часто.

У XVIII столітті домінував «нав'язливий стиль», він характеризується психологічною близькістю батьків і дітей; однак батьки при цьому намагаються повністю контролювати не лише поведінку, а й внутрішній світ і думки дитини.

Для XIX і XX століть характерним був «стиль соціалізації». Мета виховання при такому ставленні – підготовка дитини до майбутнього самостійного життя; основою виховних впливів є процес тренування.

У XX столітті з'явився «допомагаючий стиль», заснований на припущенні, що дитина краще від батьків знає, що їй потрібно на кожному етапі життя. Завдання батьків – допомогти індивідуальному розвитку дитини, намагатися зрозуміти, створити психологічне взаєморозуміння. Необхідно зазначити, що кожна культура має не один, а кілька поглядів на природу дитини.

Отже, порівняльно-історичний аналіз дав підстави виділити такі стилі ставлення до дитини відповідно до історичних періодів: інфантицид; стиль відчуження; амбівалентність; нав'язливий стиль; стиль соціалізації; допомагаючий стиль.

Розглянемо сучасний стан досліджуваної проблеми і дамо характеристику мейнстримінгу. Він передбачає розширення соціальних контактів між дітьми з обмеженими можливостями здоров'я та їхніми однолітками, в основному це позаурочна форма спілкування: участь у спільних масових заходах, таборах, клубах по інтересам тощо.

На думку канадських та американських учених, мейнстримінг визначає цілий етап у розвитку освітніх тенденцій щодо навчання дітей з особливостями у Північній Америці наприкінці XX сторіччя і пов'язаний, переважно, із поширенням функціонування спеціальних класів у масових школах, коли соціальні контакти, встановлення стосунків дітей з особливостями розвитку та їхніх здорових однолітків відбувалися в позаурочний час. Втім, вказується й на те, що ці стосунки характеризувалися нетривалістю та обмеженістю. Він обумовлюється інтеграцією навчання та інклюзією [2].

Вчені Л.М. Шипіцина, І.В. Мамайчук визначають й обґрунтовують соціальну й освітню інтеграцію; за визначенням Б.П. Пузанова, М.М. Малафеева інтегроване навчання, це – навчання і виховання дітей з відхиленнями розвитку в установах загальної системи освіти разом з дітьми, які розвиваються нормально; А.Е. Конопльова та Т.В. Лещинська розглядають інтеграцію в системі освіти, як створення єдиного освітнього простору, зближення загальної і спеціальної освіти, навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах максимально наближених до звичайного середовища [2]. Методологічними засадами освітньої інтеграції дітей з особливостями психофізичного розвитку є принципи рівних прав і можливостей у здобутті освіти. Педагогічна інтеграція передбачає надання можливості учням з порушенням психофізичного розвитку навчатися у звичайних загальноосвітніх школах, при цьому ці діти мають опанувати програму загальноосвітньої школи, їм надаються традиційні освітні послуги, найчастіше вони перебувають у спеціальних класах, не включаючись у процес спільного навчання зі здоровими однолітками.

Інтегроване навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку у масових загальноосвітніх навчальних закладах, на думку вчених, може здійснюватися за моделями повної інтеграції, комбінованої, часткової та тимчасової. Повна інтеграція, як форма навчання, рекомендована тим дітям, які за рівнем психофізичного розвитку відповідають віковій нормі і психологічно готові до спільного навчання зі здоровими однолітками. Комбінована інтеграція – для тих дітей, у яких психофізичний розвиток наближений до вікової норми, але їхнє навчання в умовах масового закладу обов'язково має супроводжуватися корекційною допомогою відповідних фахівців, зокрема вчителя-дефектолога спеціального класу. Часткова інтеграція передбачає перебування дитини з обмеженими можливостями здоров'я серед своїх здорових однолітків у масовому навчальному закладі лише частину дня (найчастіше другу половину) та тимчасова інтеграція, за якої всі школярі спеціального класу (закладу) незалежно від стану психофізичного розвитку об'єднуються кілька разів на місяць для проведення спільних заходів.

Інклюзивна освіта – це гнучка, індивідуалізована система навчання з психолого-педагогічною підтримкою дітей і молоді з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи, яка знаходиться поблизу місця проживання. При інклюзивній

системі навчання особливі освітні потреби задовольняються і у дітей з обмеженими можливостями здоров'я, і у дітей талановитих і обдарованих за допомогою індивідуалізованих методів навчання, адаптованих навчальних програм, спеціально розроблених навчальних матеріалів, посібників тощо. В Україні діє державний експеримент з навчання дітей з обмеженими можливостями в загальноосвітньому просторі. Він здійснюється за двома напрямками: інтегроване навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах загальноосвітньої школи та інклюзивне навчання, що передбачає спільне перебування дітей з різними порушеннями психофізичного розвитку з їхніми здоровими однолітками.

Отже, ставлення суспільства до осіб з обмеженими психофізичними порушеннями, зокрема до дітей з комплексними порушеннями визначає соціальну модель допомоги, що набуває сьогодні загальнонаціонального характеру й у її реалізації беруть участь не тільки структура влади, органи управління освітою, охорони здоров'я й соціального захисту, наукові й учбові заклади, але і суспільні організації, фундації, батьківські об'єднання.

Досвід багатьох зарубіжних країн засвідчує, що методологічними засадами освітньої інтеграції дітей з особливостями психофізичного розвитку є затвердження принципів рівних прав і можливостей у здобутті освіти.

У загальнонавчальному розумінні освітня інтеграція, на нашу думку, передбачає надання можливості учням з порушенням психофізичного розвитку навчатися у звичайних класах загальноосвітньої школи, при цьому ці діти мають опанувати програму масової або спеціальної школи, їм надаються усталені освітні послуги. Як колективна форма освітньої інтеграції можуть функціонувати спеціальні класи (групи), в яких діти з особливостями психофізичного розвитку здобувають освітній рівень спеціальної школи-інтернату відповідно типу або загальноосвітнього закладу.

У міжнародних документах, зокрема у Саламанкській декларації наголошується на тому, що «Інтеграція дітей та молоді з особливими освітніми потребами відбувається найкраще в рамках інклюзивних шкіл, які повинні приймати всіх дітей, не зважаючи на їхні фізичні, інтелектуальні, соціальні, емоційні, мовні чи інші особливості. До них належать діти з розумовими чи фізичними вадами, обдаровані діти, безпритульні і ті, що працюють, діти з віддалених районів, діти, що відносяться до мовних, етнічних чи культурних меншин, діти з найменш благополучних чи маргіалізованих районів чи груп населення» [3].

Засади інклюзивного навчання викладено в Саламанкській декларації, в рамках дій щодо освіти осіб з особливими потребами. У цьому міжнародному документі наголошується, що «основним принципом інклюзивного навчання є те, що всі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це можливо, незважаючи на жодні труднощі чи відмінності між ними. Інклюзивні школи повинні визнавати і враховувати різні потреби своїх учнів шляхом приведення у відповідність методи та темп навчання, а також забезпечувати якісну освіту для всіх, розробляючи відповідні навчальні плани, організаційних заходи, стратегії викладання, використовуючи ресурси та партнерські зв'язки громадами, де вони проживають» [3].

Інклюзивне освітнє середовище змінює роль педагога звичайного навчального закладу, який має сприймати учнів з особливими освітніми потребами, як і інших дітей у класі; залучати їх до спільних видів діяльності, ставлячи дещо інші завдання, залучати учнів до колективних форм навчання і групового вирішення завдань; використовувати різноманітні стратегії колективної участі - ігри, спільні проекти, лабораторні дослідження.

Список використаних джерел

1. Гавриш Н.В. – Режим доступу : <http://www.ipedahohika.com/lirefs-494-1.html>.
2. Засенко В. В. Сучасні проблеми теорії і практики навчання дітей з особливими потребами / В. В. Засенко // Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (українсько канадський досвід) = Modern trends in special education development (Canada Ukraine Experience): матер. міжнар. конф., 25–26 травня Київ, 2004 р. [під ред.: В. І. Бондаря, Р. Петришина]. — К.: Наук. світ, 2004. — С. 26–30.
3. Саламанкська декларація та Рамки дій (Salamanca Statement and Framework for Action, UNESCO, 1994). – Режим доступу : www.unesdocunesco.org.

4. Психологія розумово відсталої дитини : підручник / В. М. Синьов, М. П. Матвеева, О. П. Хохліна. – К. : Знання, 2008. – 359 с.